

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 19^{ΗΣ} ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1985

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΛΟΥΚΑ ΜΟΥΣΟΥΛΟΥ

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΤΙΚΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

Στόν τίτλο αὐτῆς τῆς ὁμιλίας ἐχρησιμοποίησα τὸν ὄρο «γαλλικὸ πρότυπο» ὄχι γιὰ νὰ ὑποδηλώσω ἕνα μέσο συγκρίσεως, καὶ ἀκόμη ὀλιγότερο ἀπομιμήσεως. Οἱ θεσμοὶ ὁμοιάζουν, πολλὰς φορὲς, μὲ τὰ εἶδη ἐκεῖνα τῶν φυτῶν ποὺ δὲν εὐδοκιμοῦν παρὰ μόνον στὸ ἔδαφος ὅπου ἔχουν βλαστήσει, ὅπως τὸ εἶχε παρατηρήσει ὁ *Jean Bodin* ἀπὸ τὸν δέκατο ἕκτο ἤδη αἰῶνα, καὶ ὅπως θὰ τὸ ἐπαναλάβουν ὁ *David Hume* καὶ ὁ *Montesquieu* δύο αἰῶνες ἀργότερα.

Τὸ γαλλικὸ «πρότυπο», στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς ὁμιλίας, εἶναι ἕνας τρόπος γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε κατὰ τρόπο περισσότερο παραστατικὸ ὀρισμένους γενικότερους προβληματισμοὺς ποὺ κρύβονται, ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια, πίσω ἀπὸ ἐκφράσεις ὅπως: ἢ «κρίση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ» ἢ ἢ «κρίση τοῦ κράτους», ἐκφράσεις τὶς ὁποῖες ὁ μελετητὴς τῶν πολιτικῶν θεσμῶν συναντᾷ συχνὰ σὲ ὅλη τὴν ἑκτασὴ τῆς διεθνοῦς συνταγματικῆς καὶ πολιτικῆς φιλολογίας καὶ πρακτικῆς. Τὸ πρότυπο αὐτὸ εἶναι τόσο μᾶλλον ἐνδιαφέρον καθόσον, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, δὲν εἶναι καθόλου στατικόν, ἀλλὰ παρακολουθεῖ τὸ δυναμισμό καὶ τὶς ἐξελίξεις τῆς σύγχρονης κοινωνίας.

Τὸ ἐνδιαφέρον του εἶναι ὅτι ἐκφεύγει ἀπὸ ὅλες τὶς μέχρι σήμερα γνωστὰς ταξινομήσεις τῶν πολιτευμάτων καὶ μᾶς ἀποδίδει μία ζωντανὴ εἰκόνα τῶν προσπαθειῶν ποὺ καταβάλλονται σὲ ἕνα ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἐνδιαφέρον τμήμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἡπείρου, πρὸς τὸν σκοπὸ ὅπως ἐξενρευθεῖ κάποια ἀνεκτὴ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὴν

ἀναγκαία σταθερότητα τῶν θεσμῶν καὶ τὶς διαρκῶς μεταβαλλόμενες ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς.

Ἐπιτελεῖ καθήκον τῆς ἐπιστήμης νὰ μὴν ἀγνοεῖ φαινόμενα αὐτῆς τῆς ἐκτάσεως καὶ αὐτῆς τῆς σημασίας.

Ἀπὸ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ μεσοπολέμου, ἡ «κρίση» τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ἐνεφανίσθη ὡς μία συνέπεια τεχνικῶν ἰδίως ἀτελειῶν τῶν θεσμῶν καὶ τοῦ τρόπου λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ πολιτεύματος. Ἐπιστεύθη, εἰδικότερα, ὅτι ὁ κοινοβουλευτισμὸς ὅπως αὐτὸς εἶχε διαμορφωθεῖ στὶς χῶρες τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, δὲν ἐξασφάλιζε τοὺς ὅρους μιᾶς σταθερῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς διακυβερνήσεως.

Ἐπεδιώχθη συνεπῶς μία νέα τεχνικὴ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, μὲ ἐπίκεντρο τὴν ἐπίτευξιν μιᾶς νέας ἰσορροπίας μεταξὺ τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ μὲ ἄμεσο στόχο τὴν ἐνίσχυσιν τῆς τελευταίας, ἄλλοτε στὸ πρόσωπο τοῦ Προϋπουργοῦ καὶ ἄλλοτε σ' ἐκεῖνο τοῦ Προέδρου.

Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀπετυπώθη, λίγο ἢ πολὺ, σὲ ὅλη τὴν ἔκτασιν τῶν συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ μεσοπολέμου, καὶ ἐπῆρε τὸ ὄνομα τῆς «ὀρθολογικῆς ὁργανώσεως τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ» (*rationalisation du parlementarisme*).

Πολλὲς ἀπὸ τὶς μεταρρυθμίσεις αὐτὲς ἐπανελήφθησαν καὶ στὰ Συντάγματα τοῦ μεταπολέμου. Καὶ μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ μία ἀπλὴ ἀνασκόπησιν αὐτοῦ τοῦ θέματος, ὅτι τὸ κίνημα τῆς «ὀρθολογικῆς ὁργανώσεως τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ» δὲν ὑπῆρξε μάταιον.

Τὸ γεγονός, ὅμως, ὅτι ὁ κοινοβουλευτισμὸς δὲν ἔπαυε νὰ συγκλονίζεται, ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἀπὸ κυβερνητικὰς κρίσεις ἢ ἀπὸ κοινωνικο-πολιτικὰς ἐντάσεις, ἀποδεικνύει ἴσως ἀφ' ἑαυτοῦ ὅτι δὲν πρόκειται ἀπλῶς γιὰ μία ἐκδήλωσιν τεχνικῶν ἀτελειῶν, ἀλλὰ γιὰ συμπτώματα βαθυτέρων καί, κατὰ κάποιον τρόπο, ἐγγενῶν ἀδυναμιῶν τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας ὅπως αὐτὴ διεμορφώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα.

Τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα ἀνεπτύχθη, ὅπως εἶναι γνωστὸ, προοδευτικὰ, στὸν νεώτερον κόσμον, ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἐπιρροὴν προτύπων τῆς ἀρχαίας λαϊκῆς δημοκρατίας τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοὺς εἰδικοὺς ὅρους καὶ συνθήκας πρὸς διεργραφὰν τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς ἐπιρροῆς σὲ κοινωνίας πολὺ ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὰ δομικὰ πρότυπα τῶν Ἀρχαίων.

Ἔτσι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι τὸ αἴτημα τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας γινόταν δεκτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς μία ἀδαπαόδεικτη πολιτικὴ ἀλήθεια, καθίστατο ἐπίσης φανερὸ ὅτι ἡ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας δὲν θὰ μπορούσε νὰ διενεργηθεῖ παρὰ μὲ τὴ μεσολάβηση «ἀντιπροσώπων».

Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀνέλαβε ἀρχικὰ ἡ ἀνερχόμενη ἀστική τάξη γιὰ λογαριασμό της, μὲ τοὺς περιορισμοὺς ποὺ εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς τιμητικῆς ψήφου, ἕως ὅτου, μετὰ τὴν σχετικὰ πρόσφατη ὀλοκλήρωση τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, τὸ ἐκλογικὸ σῶμα περιέλαβε ὀλόκληρο τὸ λαό. Λαϊκὴ κυριαρχία καὶ ἀντιπροσωπευτικὸ σύστημα ἔδιναν ἐφεξῆς τὴν ἐντύπωση, ὅτι ἐπλησίαζαν τόσο πολὺ μεταξύ τους ὥστε περιίπου νὰ ταυτίζονται.

Τὸ πλησίασμα αὐτό, ἀποκορύφωμα τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε ὁ κοινοβουλευτισμὸς, ἐπραγματοποιήθη, ὡστόσο, ὑπὸ ὀρισμένες προϋποθέσεις, ποὺ θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ διενκρινισθοῦν ἐδῶ.

Ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἰδέα, ὅπως αὐτὴ διεμορφώθη στὸ πλαίσιο ἑνὸς ἀκραιφνῶς ἀστικοῦ πολιτισμοῦ, ἐστηρίχθη σὲ μία σαφῶς ἀτομοκεντρικὴ ἀντίληψη τῆς κοινωνίας. Ὁδήγησε συνεπῶς, ἐντελῶς φυσιολογικά, στὴν ἀτομικὴ ἄμεση ψήφο, κατ' ἀποκλεισμό καὶ τῆς λεγομένης «ταξικῆς ἐκπροσωπήσεως» ἀλλὰ καὶ τῆς ἔμμεσης ἐκλογῆς τῶν ἀντιπροσώπων.

Ἐδρότερο ἠθικο-πολιτικὸ καὶ ψυχολογικὸ ἔρεισμα τῆς ἄμεσης, καθολικῆς καὶ ἀτομικῆς ψήφου, στὸ στάδιο αὐτῶν τῶν ἐξελίξεων, εἶναι ἡ ἰδέα ὅτι τὸ σῶμα τῶν ἀντιπροσώπων ἀπολαμβάνει τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἀντιπροσωπευομένων, δηλαδὴ τῶν ἐκλογέων. Πράγμα τόσο μᾶλλον ἀναγκαῖο, καθόσον εἶχε γίνει γενικὰ δεκτὸ ὅτι ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς δεσμὸς ἀποκλείει τόσο τὴν ἐπιτακτικὴ ἐντολὴ ὅσο καὶ τὸ δικαίωμα ἀνακλήσεως τῶν ἀντιπροσώπων.

Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ τῆς προσωπικῆς ἐμπιστοσύνης, χαρακτηριστικὴ ἔκφραση τῆς ὁποίας ἀπετέλεσε τὸ μονοεδρικὸ ἐκλογικὸ σύστημα μὲ στενὴ περιφέρεια, ἀπετέλεσε βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐδραίωση καὶ λειτουργία τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ πολιτεύματος. Ἡ ἰδέα τῆς προσωπικῆς ἐμπιστοσύνης, μπορούσε νὰ δικαιολογεῖ πράγματι, ὡς ἓνα σημεῖο, τὴν οὐσιαστικὴ πολιτικὴ ἀλλοτρίωση ποὺ ὑφίσταται ὁ ἀντιπροσωπευόμενος θεώμενος ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἰδανικοῦ προτύπου τῆς ἄμεσης λαϊκῆς δημοκρατίας τῶν Ἀρχαίων.

Ἡ ἰδέα αὐτὴ δὲν ὑπῆρξε, ὡστόσο, ἡ μοναδικὴ δικαιολόγηση τοῦ θεσμοῦ. Στὴν πραγματικότητα, τὸ στοιχεῖο τῆς ἐμπιστοσύνης συνοδεύεται, κατὰ τὴν ἀρχικὴ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ διαμόρφωση τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ πολιτεύματος, ἀπὸ μία ὀλόκληρη σειρά περιορισμῶν καὶ ἐγγυήσεων, χάρις στὰ ὁποῖα ἡ πολιτικὴ ἀλλοτρίωση τοῦ «κυριάρχου λαοῦ» γινόταν ἢ ἐμφανιζόταν λιγότερο ἔντονη ἢ λιγότερο ἐπικίνδυνη.

Ἡ πρώτη θεμελιακὴ ἐγγύηση ἦταν ὁ αὐστηρὸς διαχωρισμὸς κράτους καὶ ἰδιωτικῆς κοινωνίας, καὶ ἡ ταυτόχρονη ἀντίληψη ὅτι ἡ τελευταία λειτουργεῖ μόνη τῆς, σύμφωνα μὲ φυσικοὺς καὶ ὄχι πολιτικοὺς νόμους· ἔτσι πού οἱ ἐπεμβάσεις τῆς ἐξουσίας στὸν ἰδιωτικὸ τομέα νὰ ἐμφανίζονται ὡς περιττὲς καὶ ἐπιβλαβεῖς.

Στὴν προέκταση αὐτοῦ τοῦ διαχωρισμοῦ καθιερωνόταν ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὴν συντακτικὴ ἐξουσία τοῦ λαοῦ καὶ τὶς συντεταγμένες ἐξουσίες τοῦ κράτους, ἐνῶ παράλληλα, καὶ μὲ τὴν ἴδια πάντοτε λογικὴ τῆς ἀτομοκεντρικῆς ἰδεολογίας, ἡ διάκριση τῶν ἐξουσιῶν καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη ἀνάγονταν σὲ ἀδιαπόδεικτες πολιτικὲς ἀλήθειες.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ περιορισμοὶ καὶ ἐγγυήσεις συνέβαλαν ὥστε νὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὸ πολίτευμα τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας κάθε αἰχμὴ πρὸς δυνατὲς καταχρήσεις εἰς βάρος τοῦ ἀτόμου, καὶ συντηροῦσαν ἀνέπαφη τὴν ἀκτινοβολία τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετης λαϊκῆς κυριαρχίας, παρὰ τὴν ἀναγκαστικὴ παρεμβολὴ τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν.

Ἡ μεταβιβαζόμενη — *quia exercicium* — στὸ Κοινοβούλιο κυριαρχία μετουσιωνόταν, σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνεία πού τῆς εἶχε δώσει ὁ Montesquieu, σὲ «κυριαρχία τοῦ νόμου», ὡς ἐκφράσεως τοῦ Λόγου, δηλαδὴ τοῦ δι' ἐλευθέρως συζητήσεως μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων διαπιστουμένου πρακτικοῦ δέοντος, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς «φυσικῆς τάξεως τῶν πραγμάτων».

Ὑπὸ τοὺς ὄρους αὐτοῦς, ἡ Κυβέρνηση, ὡς ἐκτελεστικὴ ἀπλῶς ἐξουσία ἐπιφορτισμένη μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων, δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μία «Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς». Στὸν ἀπλὸ αὐτὸ συλλογισμό ἐστηρίχθη ὁλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ.

Ὁ συλλογισμὸς, ὅμως, αὐτὸς ὑπέστη ἐκ τῶν πραγμάτων ἀλλεπάλληλες ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολές.

Ὁ αὐστηρὸς διαχωρισμὸς κράτους καὶ ἰδιωτικῆς κοινωνίας ἔχει πρὸ πολλοῦ παραμεριθεῖ οὐσιωδῶς, μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν καταπληκτικὴ διόγκωση τοῦ λεγομένου δημοσίου τομέα καὶ τὴν ὑποκατάσταση τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ στὴν θεωρία καὶ πρακτικὴ τῶν φυσικῶν αὐτοματισμῶν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομίας.

Μὲ τὴν ἀναγνώριση νέων, κοινωνικο-οικονομικῶν ἢ πολιτιστικῶν δικαιωμάτων, ἡ ἔννοια καὶ τὸ περιεχόμενο τόσο τῆς «νομοθεσίας» ὅσο καὶ τῆς «ἐκτελέσεως» ἔχουν μεταβληθεῖ κατὰ τρόπο πολὺ αἰσθητό.

Ἡ παλαιότερη, διαλεκτικὴ ἀντιπαράθεση ἀτομικοῦ καὶ γενικοῦ συμφέροντος διαθλάται ἐφεξῆς διὰ μέσου πολυπλόκων, συντεχνιακῆς ἰδίως ὕψης ὁμαδικῶν συμφερόντων, μὲ συνέπεια τὴν ἀναγνώριση μιᾶς «κυβερνητικῆς» — καὶ ὄχι ἀπλῶς «ἐκτε-

λεστικῆς» — λειτουργίας, προορισμένης νὰ ἐξασφαλίσει μία νέα δυναμικὴ ἰσορροπία τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων.

Τέλος, καὶ κυρίως, ἡ ἴδια ἡ σχέση ἀντιπροσωπευομένου-ἀντιπροσώπου ἔχει ριζικὰ τροποποιηθεῖ, ἀκόμη καὶ ὡς νομικὴ ἔννοια, ἀφοῦ τὰ πολιτικὰ κόμματα ἔχουν ἐξασφαλίσει παντοῦ τὸν ἀποκλειστικὸ ἔλεγχον ὄχι μόνο τῶν ἐκλογικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν καθαρῶν κοινοβουλευτικῶν διαδικασιῶν.

Τύποις καὶ οὐσία, τὸ σύγχρονον ἀντιπροσωπευτικὸ κράτος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ μορφή του, εἶναι κομματικὸ κράτος. Ἡ συζήτηση περιορίζεται ἄλλωστε, γενικά, ἀν συμφέρει τὸ κράτος νὰ εἶναι μονοκομματικὸ, δικομματικὸ ἢ πολυκομματικὸ.

Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὴ τὴ συζήτηση, ἀποκαλύπτεται, σὲ ὅλη της τὴν τραγικὴ ἔκταση, ἡ κρίση τῆς ἴδιας τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας ὡς θεσμοῦ, ἐπειδὴ, ὅπως προκύπτει ἀπὸ μία σύντομη ἔστω ἐπισκόπηση τῶν σημερινῶν ἐξελέξεων, ἐκεῖνο ποὺ ἰδιαίτερος ἔχει πληγεῖ εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ἐντολῆς: ὁ δεσμὸς ἀνάμεσα στὸν ἀντιπροσωπευόμενον, δηλαδὴ τὸ λαό, καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους — Βουλὴ καὶ Κυβέρνηση — ἔχει παύσει πρὸ πολλοῦ νὰ εἶναι ἄμεσος, ἴσως καὶ πραγματικὸς, ἐνῶ παράλληλα τὸ σῶμα τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενα καὶ κατευθυνόμενα ὄργανα τοῦ κράτους ἔχουν ἐφοδιασθεῖ μὲ ἀσυγκρίτως ὑπέρτερες ἐξουσίες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ διέθεταν κατὰ τὴν ἀνοδικὴ πορεία τῆς φιλελεύθερης ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας.

Βεβαίως, εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ σχέση ἀντιπροσωπευομένου-ἀντιπροσώπου οὐδέποτε ὑπῆρξε ἀμιγῆς καὶ ἀδιάβλητη καὶ κατὰ τις ἔνδοξες ἡμέρες τοῦ φιλελευθερισμοῦ. Προνομιακὰ συμφέροντα καὶ καταστάσεις, συλλογικὰ ἢ ἀτομικά, διαμορφώονταν κατὰ κανόνα στοὺς χώρους τῆς πολιτικῆς ἀναμετρήσεως. Τὰ πολιτικὰ κόμματα, προσωπικά, ἀρχηγικά ἢ εὐρύτερα ἰδεολογικά καὶ μαζικὰ ἐπενέβαιναν παντοῦ γιὰ νὰ ἐπηρεάσουν τὶς ἐκλογεὺς τῶν ἀντιπροσώπων, ἐνῶ ἡ ἐξουσία ἀναμιγνύοταν καὶ αὐτὴ, πολλὰς φορὲς, κατὰ τρόπο ἀνορθόδοξο, στὶς ἐκλογικὰς διαδικασίας.

Ἡ πεμπτοσύνη, ὡστόσο, τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ δεσμοῦ καί, κατ' ἀκολουθία, καὶ τοῦ θεσμικοῦ πλαισίου ποὺ περιέβαλλε τὴ λειτουργία τοῦ πολιτεύματος, δὲν ἀλλοιώνονταν ὅσον καιρὸ ἢ παρουσία τῶν κομμάτων ἐκδηλωνόνταν περισσότερον στὸν περὶ γυρο καὶ ὀλιγότερον στὸ ἐπίκεντρο τῆς κοινοβουλευτικῆς πρακτικῆς, δηλαδὴ στὴ νομοθεσία καὶ τὴν κυβέρνηση.

Ὅμως, τὰ πράγματα ἄλλαξαν ριζικὰ ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ τὰ πολιτικὰ κόμματα ὑπεκατεστάθησαν οὐσιαστικὰ καὶ στὴν ἄμεση σχέση ἀντιπροσωπευομένου-ἀντιπροσώπου καὶ στὴ ρύθμιση τοῦ Κοινοβουλίου καὶ τῶν σχέσεων Κυβερνήσεως καὶ Βουλῆς.

Ἐντὶ νὰ ρυθμίζεται «διὰ τοῦ Λόγου», ὅπως πρὶν, ἀνάμεσα σὲ ἀντιπροσώπους

πὸν ἀποφασίζον ὡς ἄτομα, ἐλεύθερα καὶ κατὰ συνείδηση, ἡ ζωὴ καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ καὶ τῆς ἄλλης ἐξαρτᾶται ἀπὸ «κοινοβουλευτικὲς ομάδες», δηλαδή ἀπὸ ἀντιπροσώπων πὸν ἐπιβάλλει, μὲ τὴν τυπικὴ μεσολάβηση τῶν ἐκλογῶν, ἡ ἐξωκοινοβουλευτικὴ κομματικὴ ὀργάνωση στὸν πολίτη-ἐκλογέα, ἀκριβέστερα τὸν ἐκλογέα-δεσμώτη, ἔτσι πὸν νὰ ἔχει προταθεῖ, ἀπὸ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ μεσοπολέμου καὶ ἀπὸ σοβαροὺς νομικοὺς ὅπως ὁ Hans Kelsen, ἡ οὐσιαστικὴ καὶ τυπικὴ ὑποκατάσταση τοῦ κόμματος στὸ ἐκλογικὸ σῶμα ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐκλογὴ τῶν ἀντιπροσώπων.

Ἡ «κρίση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ» ἀποκαλύπτεται, συνεπῶς, ὡς μία εὐρύτερη καὶ βαθύτερη κρίση τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ἰδέας.

Τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ πολίτευμα ἔχει βαθύτατα ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ πλέον διείδυση τῶν κομμάτων σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῶν πολιτικῶν καὶ πολιτειακῶν διαδικασιῶν, ἔχει ἐπισημανθεῖ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα, καθὼς ἐπίσης ἔχει βεβαιωθεῖ ὅτι, ἐφόσον τὰ κόμματα δὲν ἔχουν ὑποβληθεῖ σὲ ἀναγκαστικὲς νομικὲς ρυθμίσεις ἀλλὰ λειτουργοῦν ὡς λίγο ἢ πολὺ ἀνεξέλεγκτες κοινωνικὲς δυνάμεις, ρέπουν πρὸς ὀλιγαρχικὰ ἐσωτερικὰ ὀργανωτικὰ πρότυπα, μὲ ἀντίστοιχες ἐπιπτώσεις στὴν καθόλου λειτουργία τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν.

Τοῦτο, ὅμως, δὲν ὀδηγεῖ καθόλου, παρὰ τὴ βασιμότητα τῶν ἐν λόγῳ διαπιστώσεων, σὲ μία μονομερῶς ἀρνητικὴ ἀξιολόγησι τῶν πολιτικῶν κομμάτων.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα δὲν ἀποτελοῦν τὴν αἰτία ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα, μᾶλλον, ἢ τὴν προέκταση ἐγγενῶν ἀδυναμιῶν τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας.

Στὴν πραγματικότητα, τὰ κόμματα ἀνέπτυξαν τὸν εὐρύτερο ρυθμιστικὸ τους ρόλο στὸ κενὸ πὸν ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὸν δογματικὸ διαχωρισμὸ κράτους καὶ ἰδιωτικῆς κοινωνίας καὶ τὴν ἀσθηρὴ διάκριση ἀνάμεσα στὸν ἰδιώτη καὶ τὸν πολίτη. Ὅταν οἱ τεχνικο-οικονομικὲς ἐξελίξεις διέλυσαν τὴν παραίσηση τῆς αὐτοματικῆς ἀτομοκεντρικῆς κοινωνίας, φέροντας πάλι στὴν ἐπιφάνεια τὴν πολυμορφία τοῦ κοινωνικοῦ ἴσοῦ καὶ ἐπαληθεύοντας τὴν πραγματικότητα τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ τῶν κοινωνικῶν κατηγοριῶν, ἀπεδείχθη ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι τὰ πολιτικὰ κόμματα ἦσαν ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὸ ἄτομο καὶ τὸ κράτος, τὸν πολίτη—ἐκλογέα καὶ τὰ κέντρα τῶν πολιτικῶν ἀποφάσεων. Γιὰ νὰ ἀναγεωθοῦν, ἐπίσης, οἱ ἴδιοι οἱ φορεῖς τῆς ἐξουσίας, πὸν θὰ μεταβάλλονταν διαφορετικὰ σὲ ἀμετακίνητες κοινωνικο-οικονομικὲς ὀλιγαρχίες.

Γιὰ τοὺς οικονομικῶς ἀσθενεστέρους, ἰδιαιτέρως, πὸν εἶχαν καὶ τυπικὰ ἀποκλειθεῖ ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ στὶς πολιτικὲς διαδικασίες, ἢ ἔνταξή τους σὲ κόμματα ἰδεῶν

ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ κυριότερα μέσα γιὰ νὰ ἀκουσθεῖ ἡ φωνή τους καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κοινοβουλίου.

Μὲ τὸ δικό του τὸ καθένα τρόπο, τὰ πολιτικὰ κόμματα ἐπραγματοποίησαν, στὶς Χῶρες ὅπου ἐλειτούργησαν ὁμαλά, τὴν ἀναγκαία σύνθεση τῶν διάσπαρτων κοινωνικῶν δυνάμεων, πὺ χωρὶς αὐτὰ θὰ εἶχαν πιθανῶς ὀδηγηθεῖ σὲ περισσότερο ὀξεῖες ἀντιθέσεις.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα δὲν παύουν, ἐντούτοις, νὰ ἀποτελοῦν ἀντινομικὰ στοιχεῖα στοὺς κόλπους τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας. Ὅχι μόνον ἐπειδὴ τροποποιοῦν ριζικὰ, ὅπως εἶδαμε, τὴν ἔννοια τῆς ἀντιπροσωπεύσεως, ἀλλὰ καὶ διότι, ἐξ ὀρισμοῦ, ὅταν ἐπιδιώκουν νὰ καταλάβουν ἢ ὅταν κατέχουν τὴν ἐξουσία, ἐμφανίζονται ὡς φορεῖς ἀνταγωνιστικῶν κοινωνικῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν τὴν πολιτικὴ ἔκφραση.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα μποροῦν νὰ ὀδηγήσουν, συνεπῶς, ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, τόσο σὲ καταστάσεις κυβερνητικῆς ἀσταθείας ὅσο καὶ σὲ φαινόμενα κομματικῆς ἀπολυταρχίας.

Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ λειτουργία τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας ὑπακούει σὲ ἄλλους νόμους καὶ προϋποθέτει ἐντελῶς νέες ρυθμίσεις ἀπὸ τὴν στιγμή πὺ τὰ πολιτικὰ κόμματα ἔπαισαν νὰ ἀποτελοῦν περιθωριακοὺς θεσμοὺς καὶ ἔγιναν ὀλοκληρωτικὸ τμῆμα αὐτοῦ τοῦ πολιτεύματος.

Ἡ Γαλλία θὰ μᾶς προσφέρει, ἐφεξῆς, μία παραστατικὴ ἀπεικόνιση τῶν παραπάνω προβληματισμῶν.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ εὐρωπαϊκὴ Χώρα, εἶναι ἐκείνη τῆς ὁποίας τὸ πολίτευμα κατὰ τις τελευταῖες δεκαετίες τῆς 3ης Δημοκρατίας (1900 - 1940) ἔτεινε νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸ ἰδανικὸ πρότυπο τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας: Ἐθνικὴ Συνέλευση ὡς παρακαταθέτης τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, ἀστηρὴ ἀντίληψη τῆς Κυβερνήσεως ὡς «Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς», ἀπαγόρευση τοῦ δικαστικοῦ ἐλέγχου τῆς συνταγματικότητος τῶν τυπικῶν νόμων ἐν ὀνόματι τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Κοινοβουλίου.

Τὸ πολίτευμα ὡστόσο αὐτό, πὺ εἶχε χαρακτηριθεῖ ὡς σύστημα τῆς «Κυβερνώσεως Βουλῆς», συνοδευόταν ἐπίσης ἀπὸ ἔντονη κυβερνητικὴ ἀστάθεια, μὲ ἐπίκεντρο τοὺς ὀξεῖς κομματικοὺς ἀνταγωνισμοὺς.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα εἶχαν ἀγανωρισθεῖ, στὴ Γαλλία, ὅπως καὶ ἄλλοῦ, ἀπὸ τὴ συνήθη νομοθεσία — ὄχι ἀπὸ τοὺς συνταγματικοὺς νόμους — καὶ λειτουργοῦσαν ὡς σωματεῖα, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο περὶ σωματείων τοῦ 1901. Ὁ ἀριθμὸς τους ἦταν

πολὺν μεγάλος. Ἐπὶ μακρὰ σειρὰ ἐτῶν ὑπῆρχαν στὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση, πλὴν τῶν ἀνεξαρτήτων, εἴκοσι δύο κοινοβουλευτικὲς ομάδες, καὶ στὴ Γερουσία ἄλλες ἕξι.

Ἡ κυβερνητικὴ ἀστάθεια ἦταν συνδεδεμένη, κατὰ μέγα μέρος, μὲ τὸν ὑπερβολικὸ αὐτὸ ἀριθμὸ κοινοβουλευτικῶν ομάδων. Μεταξὺ τοῦ 1919 καὶ τοῦ 1938 ἐσχηματίσθησαν τριάντα ἐννέα κυβερνήσεις, μὲ μέσο ὄρο διαρκείας 187 ἡμέρες.

Τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ μεσοπολέμου ὅσο καὶ οἱ δραματικὲς ἐξελίξεις τοῦ 1940 ἔκαναν ὥστόσο συνειδητὸ σὲ πολλούς, μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση, ὅτι, πέρα ἀπὸ τὴν ὀρθολογικὴ ὀργάνωση τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν, ὑπάρχει ἓνα σοβαρὸ πρόβλημα οὐσιαστικῆς ἐντάξεως τῶν πολιτικῶν κομμάτων στὶς ἀρχὲς καὶ τοὺς κανόνες τῆς δημοκρατίας.

Ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον ἤδη τοῦ 1945, ἡ Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως εἶχεν ἀντιμετωπίσει, πράγματι, τὸ ἐνδεχόμενον ἀναγραφῆς στὸ Σύνταγμα ἐνὸς «Καταστατικοῦ Χάρτη τῶν πολιτικῶν κομμάτων» πὸν νὰ ἐγγυᾶται, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, τὸν πλουραλισμὸν τοὺς καί, ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὴ δημοκρατικὴ ὀργάνωση καὶ λειτουργία τοὺς. Ἡ σκέψη αὐτὴ δὲν ἐτελεσφόρησε.

Ἀνάλογες προσπάθειες πρὸς ἐκεῖνες τῆς 4ης Δημοκρατίας κατεβλήθησαν καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδρυτῆς τῆς 5ης, στοὺς κόλπους εἰδικότερα τῆς Συμβουλευτικῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς.

Τελικὰ, ὅλες αὐτὲς οἱ προσπάθειες ἀπέληξαν στὴν πολὺ γενικὴ καὶ ἀόριστη διάταξη τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ ἰσχύοντος σήμερον Συντάγματος τῆς 14ης Ὀκτωβρίου 1958, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία:

«Τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ ομάδες συντρέχουν στὴν ἔκφραση τῆς λαϊκῆς θελήσεως διὰ τῶν ἐκλογῶν. Συγκροτοῦνται καὶ ἀσκοῦν τὶς δραστηριότητές τοὺς ἐλεύθερα. Ὅφειλόν νὰ σέβονται τὶς ἀρχὲς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τῆς δημοκρατίας».

Ἄν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ διάταξη αὐτὴ φαίνεται νὰ ἐπικυρώνει ἀπλῶς τὴν παλαιότερη, φιλελεύθερη παράδοση τοῦ κομματικοῦ κράτους, πρέπει προφανῶς νὰ ἐκκληφθεῖ ἐπίσης καὶ ὡς μία ὑπόμνηση ὅτι τίθεται ἐφεξῆς ἓνα πρόβλημα οὐσιαστικότερης ἐντάξεως τῶν κομμάτων στὸ πολίτευμα τῆς δημοκρατίας.

Ἡ ἐπίλυση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ δὲν παραπέμπει, πάντως, στὸ Σύνταγμα αὐτό, σὲ κανενὸς εἶδους «καταστατικὸν χάρτη τῶν κομμάτων», ἀλλ' ἀνατίθεται σὲ ἄλλους, ἐντελῶς ἰδιομόρφους συνταγματικὸς χειρισμούς.

Θὰ ἦταν δύσκολο, φυσικὰ, νὰ ἀναλυθοῦν ἐδῶ ὅλοι οἱ πολύπλοκοι μηχανισμοὶ καὶ διαδικασίαι πὸν καθιερώσει τὸ γαλλικὸ Σύνταγμα γιὰ τὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ.

Θὰ ἐπιχειρήσω, ἀπλῶς, νὰ παρουσιάσω μία σύντομη σκιαγράφηση τῶν ἐν λόγω μηχανισμῶν.

Τὸ πρῶτο χαρακτηριστικὸ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1958 εἶναι ὅτι ἐνισχύει τὶς ἐξουσίες τοῦ Προέδρου, ἀκόμη καὶ πέρα ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἦταν ἐπιτρεπτό σὲ ἓνα προεδρικό σύστημα.

Ὁ Γάλλος Πρόεδρος ἐκλέγεται, ἀπὸ τὸ 1962 καὶ μετὰ, ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ λαό, καὶ εἶναι ἀνεύθυνος ἀπέναντι στὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σὲ ἓνα προεδρικό σύστημα. Ὅμως, ὁ Γάλλος Πρόεδρος μπορεῖ νὰ διαλύει τὴ Συνέλευση καὶ νὰ παίρνει ἐπίσης, σὲ περίοδο κρίσεως, τὰ ἔκτακτα μέτρα ποὺ προβλέπει τὸ ἄρθρο 16. Ἀκόμη περισσότερο, ἔχει τὴν εὐχέρεια, ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, νὰ προσφεύγει στὸ λαὸ μὲ δημοψήφισμα.

Τέλος, ὁ Γάλλος Πρόεδρος ἐκλέγεται γιὰ ἐπτὰ ἔτη, μὲ δυνατότητα μιᾶς ἐπανεκλογῆς, ἐνῶ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευση ἐκλέγεται γιὰ πέντε ἔτη, πράγμα ποὺ δίνει ἓνα ἀναμφισβήτητο πλεονέκτημα στὸν πρῶτο.

Ἐνῶ ὅμως ἐνισχύει τὶς ἐξουσίες τοῦ Προέδρου, τὸ γαλλικὸ Σύνταγμα καθιερῶνει ταυτόχρονα ἓνα ὀρισμένο δυῖσμό τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας.

Πλὴν στὸν Πρόεδρο, ὑπάρχει πράγματι στὴ Γαλλία μία συλλογικὴ Κυβέρνηση — καὶ ὄχι ἀπλοὶ Γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας στὴν ὑπηρεσία τοῦ Προέδρου, ὅπως στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες.

Στὴν πραγματικότητα, ἡ γαλλικὴ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εἶναι καὶ μία καὶ πολλαπλή. Ὄντας, ἀπὸ νομικὴ ἄποψη, χωρισμένη ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιο, λόγω τοῦ ἀσυμβιβάστου τῆς κοινοβουλευτικῆς καὶ τῆς ὑπουργικῆς ιδιότητος, ἡ Κυβέρνηση ἐμφανίζεται, σὲ ἓνα πρῶτο σχέδιο, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ ἰδίου τοῦ De Gaulle, ὡς μία «ἐκπόρευση τοῦ Προέδρου» (*emanation du Président*), ὁ ὁποῖος διορίζει τὸν Πρωθυπουργὸ καὶ μὲ πρόταση τοῦ τελευταίου τοὺς Ὑπουργούς, χωρὶς αὐτὴ ἢ ἐκλογή νὰ ὑπόκειται τυπικὰ σὲ προηγούμενη ψήφο ἐμπιστοσύνης τῆς Συνελεύσεως — ἂν καὶ ἡ Κυβέρνηση παρουσιάζεται ἐκ τῶν ὑστέρων ἐνώπιον τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, σὲ χρόνο ποὺ ἡ ἴδια κρίνει κατάλληλο, καὶ ζητεῖ ψήφο ἐμπιστοσύνης.

Ἐξ ἄλλου, τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο προεδρεύεται ἀπὸ τὸν Πρόεδρο, ὁ ὁποῖος προετοιμάζει τὴν ἡμερησίαν διάταξη καὶ διαδραματίζει ἐπιβλητικὸ ρόλο κατὰ τὶς συζητήσεις καὶ τὴ λήψη ἀποφάσεων.

Ὡστόσο, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὸ ἄρθρο 20 ἀναθέτει στὴν Κυβέρνηση — διαβάξω τὸ κείμενο: «νὰ καθορίζει καὶ νὰ διευθύνει τὴν πολιτικὴ τοῦ ἔθνους». Ἀντιστρόφως, ἡ Κυβέρνηση εἶναι ὑπεύθυνη ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ κάνει δεκτὴ εἰς βᾶρος της μία πρόταση δυσπιστίας, ὁπότε ὁ Πρωθυπουργὸς ὑποβάλλει στὸν Πρόεδρο τὴν παραίτησή του. Ὁ Πρόεδρος ἔχει τότε τὴν εὐχέρεια, ὅπως ἄλλωστε καὶ στὴν περίπτωσιν ἀρνήσεως ψήφου ἐμπιστοσύνης, νὰ διαλύει τὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση καὶ νὰ προκηρύσσει ἐκλογὰς μὲ στόχο τὸν σχηματισμὸ νέας πλειοψηφίας.

Ἐν τῷ δυνάμει τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐξακριβώθη ἀπὸ τὸν κύριον συνεργάτη τοῦ De Gaulle ἐπὶ συνταγματικῶν θεμάτων, τὸν Michel Debré, ὡς μία «ἀπόπειρα διασώσεως τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ». Ἀληθινά· ἡ καίρια σημασία αὐτοῦ τοῦ δυνάμει φαίνεται ὅτι ἐγκρίεται στὴ διάκριση δύο διακεκριμένων ἀποστολῶν, ἡ μία ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶναι ἡ προεδρική καὶ ἡ ἄλλη ἡ κυβερνητική. Γιὰ νὰ ἐπισημάνει τὴν πρώτην ὁ Chaban Delmas εἶχε προβάλλει τὸν ὄρον «ἐπιφυλαγμένον τομέαν» (*domaine réservé*) τοῦ Προέδρου. Μολονότι οἱ σχολιαστὲς τοῦ Συντάγματος εἶναι γενικὰ ἐπιφυλακτικοὶ ἀπέναντι σ' αὐτὴν τὴν ἰδέαν, φαίνεται ὅτι στὴν ἀρχικὴ ἀντίληψιν τῆς διαρθρώσεως τῶν ἐξουσιῶν ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, ὁ διαφορισμὸς τοῦ ῥόλου τῶν δύο κλάδων τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἀπετέλεσε τὸν ἄξονα πὸν ὑποβαστάζει ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα. Ὁ στρατηγὸς De Gaulle καί, ἐπάνω στὰ ἴχνη του, ὁ Georges Pompidou, θὰ δηλώσῃ μὲ πολλὴ ἔμφαση ὅτι «ὁ Πρόεδρος εἶναι ἐπιφορτισμένος μὲ τὰ οὐσιώδη» (*en charge de l'essentiel*). Ὁ πρῶτος θὰ κάνει ἐπίσης λόγον γιὰ ἓνα «ἀνώτατον τομέαν» (*domaine suprême*).

Πῶς, ὅμως, μπορεῖ νὰ διακρίνει κανεὶς ἐκεῖνο πὸν εἶναι «οὐσιώδες» ἀπὸ ἐκεῖνο πὸν δὲν εἶναι;

Ἡ γραμματικὴ ἐρμηνεία τῶν συνταγματικῶν κειμένων, καθὼς καὶ ἡ σημασιολογικὴ ἀνάλυση τῶν προεδρικῶν λόγων δὲν θὰ ἐπαρκούσαν, ἀσφαλῶς, γιὰ νὰ ἀποκρυπτογραφήσῃ τὸ μυστικὸν αὐτῆς τῆς μικρῆς φράσεως: «*en charge de l'essentiel*», φράσεως ἡ ὁποία, καταφρονώντας τὴν ὀρθολογικότητα τῶν συνταγματικῶν ἐννοιῶν, ἐμπεριέχει τὴν πεμπτοσύνην τῆς ντεγκωλικῆς ἀντιλήψεως τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας.

Γιὰ νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς τὴν σημασίαν τῆς ἐν λόγῳ φράσεως, θὰ πρέπει ἴσως νὰ στραφῇ, πρῶτα, πρὸς τοὺς μεγάλους ὀραματιστὰς τῆς Πολιτικῆς, ἕναν Πλάτωνα¹, ὅταν αὐτὸς ἐπικαλεῖται ἕναν «ἄνδρα μετὰ φρονήσεως βασιλικὸν» γιὰ νὰ τοῦ ἀναθέσει, μὲ πυξίδα τὸν πολιτικὸν ἀστὲρα, ἕνα «δεύτερον πλοῦν» ἀνάμεσα στὶς συμπληγάδες τῆς πολιτικῆς, ἕναν Λάο-τσέ, ὅταν αὐτὸς διακρίνει μία πολιτικὴν τῆς καθημερινότητος ἀπὸ ἐκεῖνην τῶν μεγάλων ἀποφάσεων². Ἡ τελευταία, λέγει ὁ Κινέζος ποιητὴς τῆς πολιτικῆς, ὁμοιάζει μὲ «μία ἀπέραντη, πλατειὰ καὶ ἀληθινὴ ἐντολή» καὶ ἀποκαλύπτεται ὡς «μία ἐκπληκτικὴ ἐξουσία ἀπουσίας», δηλαδὴ ὡς μία ἰκανότητα ἀδέ-

1. Πολιτικὸς 294α. Βλ. Georges Vlachos, «Le principe de la légalité et l'idée d'homme royal chez Platon», *Arch. de Philos. du Droit*, t. IX, 1964. σελ. 195 ἐπ.

2. Βλ. Γ. Κ. Βλάχου, Ἡ πολιτικὴ σκέπη στὴν Ἀρχαία Κίνα, 2η ἔκδ., Ἀθήνα 1979, σελ. 67 ἐπ.

σμευτης τοποθετήσεως ἐπάνω ἀπὸ ἐκεῖνο πὸν ὁ *De Gaulle* θὰ ἀποκαλέσει μὲ τὴν σειρά του «καθημεριώτητα» ἢ «πολιτικὴ συγκυρία».

Πρέπει ὡστόσο νὰ γίνῃ κάποια διευκρίνιση ὅσον ἀφορᾷ σ' αὐτὴ τὴν ἀναδρομὴ στοὺς στοχαστὲς τῆς Ἀρχαιότητος.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ πού, στὶς νεώτερες κοινωνίες, ἡ *vox populi* — ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ — ὑπεκατεστάθη στὴν *vox Dei*, δηλαδὴ στὴν «φωνὴ τοῦ Θεοῦ», ἡ αὐτοδύναμη νομιμοποίηση πὸν ὑποθέτουν οἱ στοχασμοὶ τοῦ φιλοσόφου καὶ οἱ στίχοι τοῦ ποιητῆ ἀπέκτισε μία νέα διάσταση. Ἡ ἀνοικτὴ ἐπικοινωνία καὶ ἡ ἐνσυνείδητη συγκατάθεση τῶν κυβερνωμένων ἀντικατέστησαν, σὲ σημαντικὸ βαθμὸ, τὴν ἐμπιστευτικὴ καὶ σιωπηλὴ ἐντολὴ τοῦ Οὐρανοῦ.

Ἄς ἀρκεσθοῦμε νὰ ὑπενθυμίσουμε, ἐδῶ, ὅτι στὴν εἰδικότερη περίπτωσι τοῦ *De Gaulle*, αὐτοδύναμη νομιμοποίηση, ἀπὸ τὴ φορὰ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἐπικοινωνιακὴ νομιμοποίηση, ἀπὸ τὸν κυρίαρχο λαό, διασταυρώνονται καὶ ἀλληλοενισχύονται ἀδιάκοπα.

Ὅπως τὸ ὑπενθύμιζε ὁ ἴδιος ὁ θεμελιωτὴς τῆς 5ης Δημοκρατίας, κατὰ τὴν περίοδο τῆς πρώτης Κυβερνήσεώς του προέβη σὲ ἑπτὰ λαϊκὲς ψηφοφορίες, μέσα σὲ διάστημα δέκα τεσσάρων μηνῶν. Τρεῖς φορὲς ἐγκατέλειπε οἰκιοθελῶς τὴν ἐξουσία, ἐπιβεβαιώνοντας κάθε φορὰ ὅτι θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του ὑπεύθυνο ἀπέναντι στοῦ λαοῦ. Τὸ ἄρθρο 3 τοῦ Συντάγματος, πὸν εἶναι ἔργο του, θὰ διακηρύξει ὅτι «κανένα τμῆμα τοῦ λαοῦ καὶ κανένα ἄτομο δὲν δικαιούται νὰ οἰκειοποιηθεῖ τὴν κυριαρχία». Κανένα ἄτομο, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Προέδρου!

Ποῦ ὅμως ἀκριβῶς, θὰ μπορούσε νὰ ρωτήσῃ κανεὶς, τοποθετεῖται σ' αὐτὸ τὸ Σύνταγμα, «τὸ οὐσιώδες» ἢ «ὁ ἀνώτατος τομέας»; καὶ πῶς ἀκόμη πραγματοποιεῖται, στὴν πράξι, ἡ ἀπαραίτητη ἐνότητα λαοῦ καὶ ἐξουσίας, χωρὶς τὴν ὁποία τὸ πολιτικὸ σῶμα παύει νὰ ὑπάρχει;

Θὰ πρέπει νὰ δοθεῖ κάποια ἀπάντησι σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα.

Βεβαίως, τὸ Σύνταγμα, τοῦ ὁποίου ὑπενθυμίσαμε τοὺς κυριότερους μηχανισμούς, διαγράφει ἕνα ἀριθμὸ διαύλων ἐπικοινωνίας πὸν ἐπιτρέπουν στὰ διάφορα συνταγματικῶς κατεστημένα ὄργανα ἢ ἐξουσίες «νὰ συντρέξουν», σύμφωνα μὲ τὴν γνωστὴ ἔκφρασι τοῦ *Montesquieu*. Ἐκεῖνο πὸν παραμένει, πάντως, ἀκόμη ἀβέβαιο εἶναι ὁ μνημονευθεὶς διῆμοσ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τῆς ὁποίας ἢ μία μόνο κεφαλὴ εἶναι «ἐπιφορτισμένη μὲ τὰ οὐσιώδη».

Ἡ τελικὴ κατανόησι αὐτοῦ τοῦ διῆμοσ προϋποθέτει ἀσφαλῶς, ὡς ἕνα σημεῖο, τὴν προσωπικότητα καὶ τὶς συνθήκες ὑπὸ τὶς ὁποῖες ὁ ἐμπνευστὴς αὐτοῦ τοῦ Συντάγματος ἀντιλαμβανόταν τὴν ἐκτέλεσι τοῦ ρόλου πὸν ἐκλήθη νὰ διαδραματίζει στὸ ἰδανικὸ ἐπίπεδο πὸν ἡ ἱστορία εἶχε διαγράψει γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του,

ταυτίζοντάς τον, ως ἔθνικὸ ἥρωα, μὲ τὴ Γαλλία ὡς ἔθνος καὶ ὡς κράτος. Τὸ δηλώνει ὁ ἴδιος ὅταν μιλάει γιὰ «προσωπικὴ ἐξίσωση» (*équation personnelle*), ἡ ὁποία προστίθεται στοὺς μηχανισμοὺς τοῦ πολιτεύματος.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὸν προσωπικὸ αὐτὸ φωτισμό, παραμένει ὁ ἀντικειμενικὸς προβληματισμὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀπέρρευσε αὐτὸ τὸ πολίτευμα, προβληματισμὸς ποὺ ξεκινάει χωρὶς ἄλλο ἀπὸ τὸν ἀντινομικὸ χαρακτήρα τοῦ κομματικοῦ κοινοβουλευτικοῦ κράτους καὶ ἀναδιπλώνεται καὶ γίνεται περισσότερο ἐπιτακτικὸς μέσα στὴν ἡλεκτρισμαμένη ἀτμόσφαιρα τῆς διεθνοῦς κοινωνίας κατὰ τὰ ἔτη τῆς κνοφορίας του. Τὸ κατανοεῖ κανεὶς ὅταν γνωρίζει ὅτι ἡ ἀναγνώριση τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τοὺς τρεῖς «Μεγάλους» ἔγινε μόλις στίς 23 Ὀκτωβρίου 1944 καὶ ὅτι καμμία ἐγγύηση δὲν εἶχε δοθεῖ ὡς τότε γιὰ τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας.

Τὸ «οὐσιῶδες» εἶναι, συνεπῶς, πρῶτ' ἀπὸ ὅλα, ἡ θέση τῆς Γαλλίας μέσα στὸν κόσμον. Τὸ «οὐσιῶδες», ὁ «ἀνώτατος τομέας» προσδιορίζεται μὲ ἀφετηρία αὐτὴ τὴν ιδέα - δύναμη καὶ ἀποκτᾷ τὴ σημασίαν ὅχι ὀρισμένων θεμάτων περιοριστικὰ ἀριθμημένων, ἀλλὰ κάθε θέματος ποὺ θὰ ἀφοροῦσε στὴν ἴδια τὴν ὑπόσταση τοῦ ἔθνους.

Στὴν ἐνότητα, ὅμως, αὐτὴ τοῦ ἔθνους, τῆς ὁποίας ὁ Γάλλος Πρόεδρος εἶναι ἐπιφορισμένος, ἀκριβῶς, νὰ παραφυλάξει τὴ συνοχή, ἀντιστοιχεῖ ἡ ἐνότητα τοῦ λαοῦ, ἐπάνω καὶ πέρα ἀπὸ τὴν «πολιτικὴ συγκυρία» τοῦ κομματικοῦ-κοινοβουλευτικοῦ κράτους.

Ἀντίθετα, πράγματι, πρὸς τὴ θεωρίαν καὶ πρακτικὴν τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ποὺ ἐνῶ ἐξαίρει τὴ λαϊκὴ κυριαρχία τὴν ἀντιλαμβάνεται κατακεραματισμένη σὲ τόσα τμήματα ὅσα ὑπάρχουν πολιτικὰ κόμματα, οἱ συντάκτες τοῦ Συντάγματος τοῦ 1958, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν De Gaulle, προβάλλουν τὴν πρωτογενῆ ἐξουσία τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ρουσσωϊκῆς δημοκρατικῆς ιδεολογίας, ὡς μία καὶ ἀδιαίρετη.

Ἀκριβῶς ὅπως ὁ συγγραφεὺς τοῦ Κοινωνικοῦ Συμβολαίου, διακρίνουν ἀνάμεσα σὲ μία Γενικὴ Θέληση (*Volonté Générale*), ἐνσάρκωση ἐνὸς ἀναπαλλοτριωτοῦ Γενικοῦ Συμφέροντος καὶ μία Θέληση Ὅλων (*Volonté de Tous*), ἀντιπροσωπευτικὴ τῶν ἐγωϊστικῶν καὶ μερικῶν συμφερόντων. Τὸ ἄρθρον 5 τοῦ Συντάγματος ποὺ ἀναγορεύει τὸν Πρόεδρον σὲ ἐγγυητὴ τῆς Γαλλίας καὶ τῶν δημοκρατικῶν της θεσμῶν καὶ τὰ ἄρθρα 11 καὶ 12 ποὺ τὸν ἐξουσιοδοτοῦν νὰ ἀνοίξει τὸν διάλογο μὲ τὸ λαὸν διὰ μέσου τοῦ δημοψηφίσματος ἢ τῶν ἐκλογῶν, τοῦ ἐπιτρέπουν ἐπίσης νὰ διαβεβαιώσῃ ὅτι ἀποτελεῖ τὸν ἐνεργὸν παράγοντα ἢ τὸ ὑπομόχλιον τῆς λαϊκῆς Γενικῆς Θελήσεως σὲ ὅ,τι ἡ τελευταία ἐμπεριέχει θεμελιακὸ καὶ μόνιμον.

Θεώμενη ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕψος, ἡ φροντίδα γιὰ τὸ «οὐσιῶδες» φωτίζεται ἄπλετα. Ὁ δυϊσμὸς τῆς ἐξουσίας δὲν ὑπάρχει στὰ πράγματα παρὰ μόνον πέρα ἀπὸ μία πρωταρχικὴ ἐνότητα ποὺ διαγράφει ἡ διαλεκτικὴ σχέση τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ λαοῦ.

Κατὰ τρόπο ἐντελῶς σχηματικό, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ἐπιμερισμὸς γίνεται ἐπάνω σὲ μία ἰδεατὴ γραμμὴ πού διαχωρίζει τὴ Γενικὴ Θέληση, ἐνεργοποιημένη ἀπὸ τὸ ζεῦγμα Λαὸς-Πρόεδρος, καὶ τὴ Θέληση Ὁλῶν, ἣ ὁποία συνοψίζεται ἰδίως στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὸ Κοινοβούλιο καὶ τὴν Κυβέρνηση.

Ἡ διάκριση ἔχει ὥστόσο καὶ μία ἄλλη, ἀρνητικὴ, ἀλλ' ἐξ ἴσου σημαντικὴ πλευρά. Μὴ ὄντας ἐπιφορισμένος παρὰ μόνο μὲ τὰ «οὐσιώδη», ὁ Πρόεδρος ὀφείλει νὰ ἀπέχει ἀπὸ κάθε τι πού θὰ ἀποτελοῦσε ἀνάμιξη στὰ συμφέροντα καὶ στὶς διαμάχες τῶν κομμάτων. Δὲν θὰ ὀφείλε νὰ κυβερνᾷ, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Λάο-Τσέ, παρὰ μόνο μὲ τὴν «ἐκπληκτικὴ δύναμη τῆς ἀπουσίας». Σύμφωνα μὲ τὴν ἀριστοτελικὴ ὁρολογία, θὰ λέγαμε ὅτι ὁ Πρόεδρος εἶναι κύριος τῆς «Πολιτικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς» ἀφήνοντας τὸ «βουλευτικὸν» καὶ τὸ «δικαστικὸν» στὰ ἄλλα ὄργανα τῶν συντεταγμένων ἐξουσιῶν.

Ἡ παραπάνω συνοπτικὴ σκιαγράφηση τοῦ πολιτεύματος σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς ἱστορικῆς του καταγωγῆς καὶ τοὺς γραπτοὺς συνταγματικοὺς ὁρισμοὺς τῆς λειτουργίας του, μᾶς ἐπιτρέπει ἤδη νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι τὸ πολίτευμα αὐτὸ δὲν μετατρέπεται σὲ προεδρικό ἐκ μόνου τοῦ λόγου ὅτι ἐνισχύονται σημαντικὰ οἱ ἐξουσίες τοῦ Προέδρου. Παραμένει, οὐσιωδῶς κοινοβουλευτικό, μὲ τὴν προσθήκη ἐνὸς στοιχείου ἄμεσης, διὰ τοῦ Προέδρου, δημοκρατίας, μὲ τελικὸ σκοπὸ τὴ χαλιναγώγηση καὶ ὄχι τὴν κατάργηση τοῦ κομματικοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζεται ἡ ἀναγκαιότητα καὶ ἡ χρησιμότητα, κατὰ τὸ μέτρο εἰδικότερα πού, ἀντὶ νὰ ὑποβιβάζεται, ἐνεργοποιεῖται παράλληλα, ἐντὸς συνταγματικῶς καθορισμένων καὶ ἐγγυημένων ὁρίων, ὁ ρόλος τοῦ Κοινοβουλίου ὡς νομοθετικῶ ὄργανου.

Εἶναι γεγονός, ἄλλωστε, ὅτι τὸ ὅλο σύστημα, ἔπειτα ἀπὸ μία μεταβατικὴ περίοδο πού ἐκάλυψε ἡ ἱστορικὴ προσωπικότητα τοῦ De Gaulle, κατὰ τὴν ὁποία τὸ πολίτευμα εἶχε χαρακτηριθεῖ ὡς «δημοκρατικὴ μοναρχία» (*Monarchie Républicaine*), ἐξελίχθη στὴ συνέχεια σημαντικὰ σύμφωνα μὲ ὁρισμένες ἀντικειμενικὲς νομοτέλειες, μερικὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι χρήσιμο νὰ ὑπογραμμισθοῦν ἐδῶ μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ συντομία.

Πράγματι, γιὰ νὰ ἐκλεγεῖ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ λαό, ὁ Πρόεδρος πρέπει νὰ διαθέτει ὁ ἴδιος, κατὰ κανόνα τουλάχιστον, μία προσωπικότητα ἄνω τοῦ μετρίου. Ἰσχύει ἐδῶ, ὡς ἓνα σημεῖο, ἡ ἀρχὴ τῆς «προσωποποιήσεως τῆς ἐξουσίας». Ὁ Πρόεδρος δὲν εἶναι, ἐξ ἄλλου, κατ' ἀνάγκη ὁ ἡγέτης ἐνὸς κόμματος, πρέπει δέ, μᾶλλον, γιὰ νὰ ἔχει ἀπήχηση στὸ λαὸ πού θὰ τὸν ἐκλέξει, νὰ εἶναι ἀποδεκτὸς ἀπὸ ἓνα εὐρύτερο φάσμα ἐκλογέων. Στὸ στάδιο, συνεπῶς, τοῦ σχηματισμοῦ τῆς προεδρικῆς πλειοψηφίας δὲν,

εμφανίζεται ή ανάγκη ενός μοναδικού προεδρικού κόμματος, ἀλλ' ενός συνασπισμοῦ κομμάτων γύρω ἀπὸ ἓνα ὑπερέχον κόμμα.

Τὸ σύστημα διαφοροποιεῖται, ἔτσι, ἀπὸ τὸν βρεττανικὸ δικομματισμό, ὅπου ὁ παντοδύναμος ἀρχηγὸς τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος χρίεται ἔμμεσα ἀπὸ τὸ λαὸ ὡς Πρωθυπουργός.

Ἡ κομματικὰ σύνθετη πλειοψηφία τοῦ Προέδρου, προεκτεινόμενη, μὲ τὴ δυναμική τῶν προεδρικῶν ἐκλογῶν, στὶς ἐπακόλουθες κοινοβουλευτικὰς ἐκλογές, ἐπανεμφανίζεται πιθανῶς καὶ μέσα στὸ Κοινοβούλιο, μὲ τὴ μορφή, ἐπίσης, κομματικοῦ κατ' ἀρχὴν συνασπισμοῦ, πὸν ἀναπαράγει, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴ λαϊκὴ πλειοψηφία τοῦ Προέδρου.

Ἔτσι πὸν τὸ πολίτευμα νὰ χαρακτηρίζεται σήμερα μὲ τὸν ὄρο: *république majoritaire* (πλειοψηφικὴ δημοκρατία) — καὶ ὄχι πιά, ὅπως πρὶν, «δημοκρατικὴ μοναρχία».

Κατὰ τὸ μέτρο, ὅπωςδήποτε, πὸν ὁ Πρόεδρος διατηρεῖ τὴ θεσμικὴ του αὐτοτέλεια, ἐνισχυμένη ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἄμεση λαϊκὴ ἐκλογή του ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διαφορετικὴ διάρκειαν τῆς θητείας του, ὁ ρόλος του δὲν ταυτίζεται ὅπωςδήποτε μὲ ἐκεῖνον ἐνὸς ἀπλοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἡγέτη τῆς πλειοψηφίας. Χωρὶς νὰ εἶναι πολιτικὰ οὐδέτερος, ἀφοῦ καλεῖται νὰ καθορίσει ὁ ἴδιος τοὺς βασικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου, σὲ συνεργασία μὲ τὴν Κυβέρνηση καὶ μὲ τὴν κοινοβουλευτικὴ πλειοψηφία, μπορεῖ νὰ διαδραματίζει ταυτόχρονα τὸ ρόλο τοῦ μεσολαβητῆ πὸν τοῦ ἀναθέτει τὸ Σύνταγμα, ἐφόσον ἔχει τὴν εὐχέρεια, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε κομματικὴ βούληση, νὰ θέτει σὲ κίνηση, ἂν τὸ κρίνει ἀναγκαῖο, τοὺς μηχανισμοὺς τοῦ ἐκ τῶν κάτω ἐλέγχου — μὲ τὴν διάλυση τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καὶ μὲ τὸ δημοψήφισμα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὑποβολὴ παραιτήσεως ἐκ μέρους του, ἀνάλογα μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας.

Ὅλες οἱ παραπάνω ἐνέργειες εἶναι πράγματι κεφαλαιώδεις, ὅπως τὸ ἐσημείωνε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ὁ *Michel Debré*, καὶ δίνουσι οὐσιαστικὸ περιεχόμενον στὶς διατάξεις τοῦ άρθρου 5 τοῦ Συντάγματος, μὲ τὶς ὁποῖες ὁ Πρόεδρος ἀναλαμβάνει τὴν προστασία τοῦ Συντάγματος καὶ ἐγγυᾶται τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τῶν δημοσίων ἐξουσιῶν. Μποροῦν νὰ ἀποκοῦν μεγαλύτερο ἢ μικρότερον κῶρος καὶ ἀποτελεσματικότητα ἀνάλογα μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Προέδρου, χωρὶς φυσικὰ νὰ πρέπει νὰ υπερβάλλεται αὐτὸς ὁ παράγων, ἐφόσον τὸ σύστημα ἐξακολουθεῖ νὰ λειτουργεῖ μὲ ἔρεισμα τὶς ἐκφραζόμενες ἀμεσότερα ἀπὸ τὰ κόμματα πολιτικὰς δυνάμεις.

Ἄν ἤθελε κανεὶς νὰ συνοψίσει, ἀπλουστεύοντας ὑπερβολικὰ καταστάσεις πὸν προσδιορίζονται καὶ ἀπὸ πολλαπλοὺς ἀσταθμίτους παράγοντες, θὰ κατέληγε προσωρινὰ στὸ ἀκόλουθο σχῆμα: τὸ σύστημα λειτουργεῖ κανονικά, στὴ δεύτερη αὐτὴ φάση

τῆς ἐξελιξέως του, σύμφωνα μὲ μία οὐσιωδῶς κοινοβουλευτικὴ καὶ ὄχι προεδρικὴ λογικὴ, ἀφοῦ τελικὰ ἡ προεδρικὴ πλειοψηφία τείνει νὰ συμπέσει μὲ τὴν κοινοβουλευτικὴ πλειοψηφία, καὶ ἀφοῦ ἡ Κυβέρνηση ἀποτελεῖ παράγοντα ἑναρμονίσεως — καὶ ὄχι ἀνταγωνισμοῦ ἢ συγκρούσεως, ἀνάμεσα στὸν Πρόεδρο καὶ τὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση. "Ἄν μὲ τὴ μεσολάβηση ἐκλογῶν ἐπέλθει ἐναλλαγὴ πλειοψηφιῶν, ὁ Πρόεδρος ἐνδέχεται νὰ ὑποταχθεῖ στὴ νέα πλειοψηφία, ὁπότε ἐπανερχόμεστε, προσωρινὰ τουλάχιστον, σὲ παλαιότερα σχήματα μὴ ἐλεγχομένου κοινοβουλευτισμοῦ. "Ἄν δὲν ὑποταχθεῖ, ἐφόσον, σύμφωνα μὲ ρητὲς διατάξεις τοῦ γαλλικοῦ Συντάγματος, ὁ Πρόεδρος δὲν εἶναι ἀπλὸς ρυθμιστὴς τοῦ πολιτεύματος ἀλλὰ καὶ ἐγγυητὴς (garant) καὶ τοῦ Συντάγματος καὶ τοῦ Ἔθνους, εἰσερχόμεθα σὲ μία περίοδο πολιτικῶν ἐντάσεων, οἱ ὁποῖες ἐνδέχεται νὰ τερματιστοῦν μὲ τὴν παραίτηση τοῦ Προέδρου καὶ μὲ νέες προεδρικὲς ἐκλογές, ἀλλὰ καὶ μὲ δυνατοὺς συμβιβασμοὺς ποὺ θὰ ἀπέτρεπαν μιὰ νέα συνταγματικὴ κρίση.

Αὐτὸς εἶναι περίπου ὁ κύκλος τῶν ἐνδεχομένων ἐπιπτώσεων τῶν συνταγματικῶν ὁρισμῶν ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν.

Ὅστόσο, θὰ ἦταν ἀνεπαρκὲς ἂν τὸ πολίτευμα τῆς ἡγίας Δημοκρατίας κρινόταν ἀποκλειστικὰ μέσα ἀπὸ τοὺς ἐν λόγῳ μηχανισμοὺς ἐξισορροπήσεως καὶ συνεργασίας τῶν κατεστημένων ἐξουσιῶν. Στὸ κάτω-κάτω, ἡ ἐρμηνεῖα αὐτῶν τῶν λεπτῶν καὶ πολυπλόκων μηχανισμῶν δὲν θὰ εἶχε νόημα, ἂν οἱ μηχανισμοὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν ταχθεῖ στὴν ἐξυπηρέτηση κάποιου ἀνωτέρου σκοποῦ.

"Ἐνα πλῆθος διατάξεων, μὲ τίς ὁποῖες ὑπογραμμίζεται ὁ δημοκρατικὸς χαρακτήρας τοῦ πολιτεύματος καὶ παρέχονται πρόσθετες ἐγγυήσεις προστασίας τῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε μὲ ἀσφάλεια.

"Ὅταν ἐκτιμῆσει κανεὶς τὴ σημασίαν ὅλων αὐτῶν τῶν διατάξεων, ἀντιλαμβάνεται, πράγματι, ὅτι, ἐκεῖνο ποὺ ὁ στρατηγὸς De Gaulle καὶ οἱ συνεργάτες του ἐπεδίωξαν καταρτίζοντας τὸ πολὺ πρωτότυπο ἀλλὰ καὶ πολὺπλοκο αὐτὸ Σύνταγμα, ἦταν ἡ λειτουργία τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ μέσα στὸ αὐστηρὸ πλαίσιο ἐνὸς πραγματικοῦ Κράτους Δικαίου.

Τοῦτο ὁμως προϋπέθετε, ἀκριβῶς, τὴν κατάρτιση ἐνὸς Συντάγματος ἱκανοῦ νὰ προσφέρει ταυτοχρόνως τίς ἐγγυήσεις τῆς ἀποτελεσματικότητος καὶ τῆς εὐνομίας.

Στὴν πρώτη ἀνταποκρίνονται οἱ μηχανισμοὶ μὲ τοὺς ὁποίους ρυθμίζονται ἐφεξῆς οἱ μνημονευθεῖσες διαδικασίες στὶς σχέσεις Προέδρου-Κυβερνήσεως-Κοινοβουλίου-Λαοῦ, στὶς ὁποῖες θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ ὁ ὄχι ἀσήμαντος ρόλος τοῦ δευτέρου νομοθετικοῦ σώματος, δηλαδὴ τῆς Γερουσίας.

Γιὰ τὴν τήρηση τῆς εὐνομίας χρειάζοταν μία νέα ἀξιολόγηση τῆς συνταγματικῆς νομιμότητας, σὲ μία Χώρα ὅπου ἡ ἰδέα τοῦ Κράτους Δικαίου εἶχε περιίπυον ταυτισθεῖ μὲ τὴν κυριαρχία τοῦ Κοινοβουλίου, δηλαδή τῆς ἐκάστοτε κομματικῆς πλειοψηφίας, ὑπὸ τὸν μανδῦα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ νομικῶς καὶ οὐσιαστικῶς ἀνεξελέγκτου τυπικοῦ νόμου.

Γιὰ νὰ παρακαμφθοῦν, στὸν τομέα αὐτόν, οἱ δυσκολίες πὸν θὰ προέβαλλε μία σφαιερὴ ἀλλὰ μακρὰ καὶ καθιερωμένη παράδοση αὐστηροῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς ἔρευνας τῆς συνταγματικότητας τῶν νόμων ἀπὸ τὰ δικαστήρια, προεβλέφθη ὁ θεσμὸς τοῦ Συνταγματικοῦ Συμβουλίου (*Conseil Constitutionnel*), στὸ ὁποῖο καὶ ὁ Πρόεδρος ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντιπολίτευση ἔχουν τὴν εὐχέρεια νὰ προσφύγουν γιὰ νὰ ἀσκηθεῖ προληπτικὸς ἔλεγχος τῆς συνταγματικότητας ψηφισθέντος καὶ τελοῦντος ὑπὸ κύρωση νόμου.

Ἡ νομολογία τοῦ ἐν λόγῳ Συμβουλίου, ἰδίως μετὰ τὴ συνταγματικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1974, μὲ τὴν ὁποία ἐδόθη τὸ δικαίωμα προσφυγῆς καὶ σὲ 60 βουλευτὲς ἢ γεροϋσιαστές, συνέβαλε ἀναντίρρητα στὴν ἐδραίωση τῶν θεσμῶν τῆς 5ης Δημοκρατίας, στὴν ἀποτελεσματικότερη — καθὸ προληπτικὴ — προστασία τῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν καὶ τὴν γενικότερη κατασφάλιση καὶ ἐπιβολὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ Κράτους Δικαίου.

Θέμα αὐτῆς τῆς ὁμιλίας δὲν εἶναι, βεβαίως, νὰ γίνῃ ἕνας ἀπολογισμὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Γαλλικοῦ Συντάγματος, ἀλλὰ νὰ ὑπογραμμισθεῖ, ἀπλῶς, ἡ εὐρύτερη προβληματικὴ τὴν ὁποία τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ἐκλήθη νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ τὰ μέσα πὸν ἐπέλεξαν οἱ συντάκτες του γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸ σκοπὸ τους.

Ἄν θελήσει κανεὶς νὰ ἐκτιμήσει συνολικὰ αὐτὴ τὴν προσπάθεια, θὰ πρέπει νὰ παραδεχθεῖ ὅτι τὰ μέσα πὸν ἐπελέγησαν δὲν ταυτίζονται ἀκριβῶς μὲ τὸ κίνημα τῆς «ὀρθολογικῆς ὀργανώσεως τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ», ἀν καὶ τοποθετοῦνται, λίγο ἢ πολὺ, στὴν προέκταση αὐτοῦ τοῦ κινήματος. Εἶναι ἀποκαλυπτικά, πάντως, τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ συνταγματικὸς νομοθέτης τῆς Γαλλίας, ἐνισχύοντας τὶς ἐξουσίες καὶ τὸ ρόλο τοῦ Προέδρου καὶ προωθώντας ταυτόχρονα, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸ λαὸ στὸ προσκήριο τῆς πολιτικῆς — ἐνῶ προβαίνει παράλληλα σὲ μιὰ νέα ἀξιοποίηση τῆς συνταγματικῆς νομιμότητας, διὰ τοῦ Συνταγματικοῦ Συμβουλίου, — εἶναι ἀποκαλυπτικά τοῦ γεγονότος ὅτι ἀντιλαμβάνεται ἐφεξῆς τὸ θέμα τῆς «κρίσεως τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ» ὅχι ἀπλῶς ὡς ἕνα θέμα ρυθμίσεως τῶν σχέσεων Κυβερνήσεως καὶ Βουλῆς, ἀλλ' ὡς ἕνα εὐρύτερο πρόβλημα καὶ ἀρχῶν καὶ λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας στὸ σύνολό του.

Εἶναι ἰδιαίτερα χαρακτηριστικό, ὑπὸ τὴν ἔποψη αὐτή, ὅτι ὁ πρῶτος Πρόεδρος πὸν ἐκλήθη νὰ διαδραματίσει αὐτὸν τὸ ρόλο, ὁ Charles de Gaulle, μολοντί προέκρινε τὴν προτεραιότητα τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν καθαντὸ πολιτικῶν μηχανισμῶν τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ἐπεσήμανε ἐπίσης ἐγκαίρως τὴν ἀνάγκη ἀναπροσαρμογῶν τῆς κοινωνικο-οικονομικῆς ὑποδομῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀργανωτικῶν βάσεων τοῦ κράτους, κατὰ τρόπον πὸν νὰ γίνεται περισσότερο ἔμπρακτε καὶ σταθερῇ ἢ ἐπιχειρούμενη προσέγγιση ἀνάμεσα στὸ αἶτημα τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τοὺς θεσμοὺς τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ συστήματος. Ἡ ἀποχώρησί του ἀπὸ τὴν πολιτικὴ σκηνή, συνδέεται, ὅπως εἶναι γνωστὸ σὲ ὄλους, μὲ τὴν μὴ ἀποδοχὴ αὐτῶν τῶν μεταρρυθμιστικῶν σχεδίων — σχεδίων πὸν ἀπέβλεπαν, εἰδικότερα, στὴν διεύρυνση τῆς λαϊκῆς συμμετοχῆς σὲ σημαντικοὺς τομεῖς τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποσυμφόρηση τῶν δομῶν τοῦ συγκεντρωτικοῦ κράτους, χάρις στὴν ἀναζωογόνηση καὶ τὸν ἐμπλουτισμὸ μὲ νέα καθήκοντα τόσο τῆς τοπικῆς ὅσο καὶ τῆς περιφερειακῆς αὐτοδιοικησεως.

Εἶναι χαρακτηριστικό, ἐπίσης, ὅτι, πρὸς τὴν ἴδια αὐτὴ κατεύθυνση ἔχουν στραφεῖ οἱ προσπάθειες καὶ τῆς νέας προεδρικῆς καὶ κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας πὸν κυβερνᾷ σήμερα τὴν Γαλλία, εἰδικότερα καθόσον ἀφορᾷ στὴ δημιουργία αὐτόνομων περιφερειῶν, τῶν ὁποίων ἡ πραγματοποίησι γίνεται τόσο περισσότερο ἐφικτὴ ὅσο προχωροῦν οἱ διαδικασίαις εὐρωπαϊκῆς ὀλοκληρώσεως.

Οἱ πρόσθετες αὐτῆς ἐμπειρίαι δείχνουν, μὲ τὴ σειρὰ τους, ὅτι, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἄξιος προσοχῆς ὁ ἐνισχυμένος κατὰ τὸ γαλλικὸ Σύνταγμα ρόλος τοῦ Προέδρου, δὲν εἶναι ἀρκετός, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, γιὰ νὰ ἄρει ἀφ' ἑαυτοῦ τίς βαθύτερες ἀντινομίαις πὸν συγκλονίζουν τὸ πολίτευμα τῆς δημοκρατίας ὑπὸ καθεστῶς ἐντόνων κομματικῶν ἀνταγωνισμῶν. Τόσο μᾶλλον καθόσον, ὅπως διαπιστώσαμε προηγουμένως, ἡ προεδρικὴ καὶ ἡ κοινοβουλευτικὴ πλειοψηφία πλησιάζουν, στὴ Γαλλία, κοντὰ ἢ μία τὴν ἄλλη ὥστε τὸ πλεονέκτημα τῆς προεδρικῆς ὑπεροχῆς, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνύπαρκτο, γίνεται πάντως σχετικόν.

Ὅπωςδήποτε οἱ ἐμπειρίαι αὐτῆς κάνουν σήμερα φανερό, ὅτι ἐκεῖνο πὸν τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια ἐσνηθίσαμε νὰ ἀποκαλοῦμε «κρίση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ» εἶναι ἓνα ἐδύτερο πρόβλημα ἀναθεωρήσεως ὄχι μόνον τῶν τεχνικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν δομῶν τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας.

Θὰ μπορούσαμε νὰ συμπεράνουμε, ὅτι ὁ «ἐλεγχόμενος κοινοβουλευτισμὸς», ἂν μπορούμε νὰ ὀνομάσουμε ἔτσι αὐτὸ τὸ πολίτευμα, προϋποθέτει καὶ αὐτὸς μὲ τὴν σειρὰ του τὴν ἄρση τῶν ἀντινομῶν πὸν συνεπάγεται ἢ θεσμικὴ ὀλοκλήρωση τοῦ κομματικοῦ κράτους.

Οἱ ἀντινομίαις αὐτῆς γίνονται τόσο μᾶλλον αἰσθητῆς ὅσον οἱ δομῆς τοῦ κράτους

παραμένουν συγκεντρωτικές και άκαμπτες, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐνισχύεται, μὲ ἀκαταμάχητη ὁρμή καὶ δύναμη, ὁ κρατικός παρεμβατισμός.

Στὴ φιλοσοφία τοῦ γαλλικοῦ Συντάγματος, ἡ ὑπερτίκηση αὐτῶν τῶν ἀντινομιῶν παραπέμπει, ὅπως τὸ ὑπεγράμμισε πρόσφατα, ἀπὸ αὐτὸ ἐδῶ τὸ βῆμα, ἕνας ἐπιφανῆς Γάλλος νομικός καὶ πολιτικός, ὁ Ξένος Ἐταῖρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Bernard Chenot, σὲ μία διεύρυνση τοῦ θεσμοῦ τοῦ νομοθετικοῦ δημοψηφίσματος, τόσο στὸ ἐπίπεδο τοῦ κέντρου ὅσο καὶ σ' ἐκεῖνο τῶν περιφερειῶν, τοῦ δημοψηφίσματος ὄχι πλέον ὡς προνομίας τοῦ Προέδρου σὲ ἕνα προσωπικό, λίγο ἢ πολύ, διάλογο μὲ τὸ λαό, ἀλλ' ὡς θεσμικῆς τελειώσεως τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ καὶ ἀποκατάστασεως τῶν ἐν πολλοῖς παρεφθαρμένων θεσμῶν τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας. Ἡ πρωτοβουλία προσφυγῆς σὲ νομοθετικὸ δημοψήφισμα προτείνεται, πράγματι, νὰ ἀνατίθεται, ἐκτὸς τοῦ Προέδρου, καὶ στοὺς Προέδρους τῶν Νομοθετικῶν Σωμάτων.

Σύμφωνα μὲ τὴ σκέψη ἐκείνων ποὺ τίς προτείνουν ἢ ἀπεργάζονται τὴν πραγματικότητά τους, θεσμικὲς μεταβολὲς αὐτῆς τῆς μορφῆς θὰ ἦταν δυνατό νὰ μειώσουν τὸ χάσμα ποὺ ὑπάρχει σήμερα ἀνάμεσα σὲ μία ἐξιδανικευμένη λαϊκὴ κυριαρχία καὶ μία ὀλιγαρχικὴ ἢ, ἂν θέλετε, ἀριστοκρατικὴ πολιτικὴ πραγματικότητα.

Παρόμοιες μεταβολὲς θὰ συνέβαλλαν στὴν ἐκκένωση τῶν πολιτικῶν ἐντάσεων. Καὶ ἐνῶ θὰ ἐξύφωνα τὸν πολίτη σὲ ἕνα ἐπίπεδο περισσότερο οὐσιαστικῶν ἐνασχολήσεων ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ περιοδικοῦ ἐκλογέα, θὰ ἐπέτρεπαν στὰ πολιτικὰ κόμματα νὰ ἐναρμονίζον χωρὶς ἰδιαίτερο νομικὸ καταναγκασμὸ — ποὺ θὰ ἦταν, στὸν τομέα αὐτόν, περισσότερο ἐπικίνδυνος παρὰ ὠφέλιμος — τὴν ἐσωτερικὴ τους ὀργάνωση σύμφωνα μὲ ὅσα ἀπορρέουν ἀβίαστα ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς δημοκρατίας.

Ὅπως παρατήρησα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς ὁμιλίας, τὸ γαλλικὸ πρότυπο δὲν εἶναι στατικὸ ἀλλὰ δυναμικόν. Ἐπειτα ἀπὸ μία ἰδιόρρυθμη «δημοκρατικὴ μοναρχία» καί, στὴ συνέχεια, μία «πλειοψηφικὴ δημοκρατία», τὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα τῆς Γαλλίας φαίνεται νὰ διανοίγεται ὀλοένα καὶ περισσότερο πρὸς μία νέα, πιὸ ὀλοκληρωμένη μορφή «συμμετοχικῆς δημοκρατίας», διὰ τοῦ δημοψηφίσματος καὶ τῆς ἀποσυμφορήσεως τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, διὰ τῶν συνεχῶς ἐνισχυομένων Περιφερειῶν.

Καὶ στίς τρεῖς μνημονευθεῖσες φάσεις τῶν πραγματικῶν ἢ ἐν δυνάμει ἐξελίξεών του, τὸ γαλλικὸ πρότυπο ἀποδεικνύει, ὅπωςδήποτε τὴν ἐγκνρότητα τῶν προβληματισμῶν ποὺ διετύπωσα στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας. Καὶ καλεῖ τὴν ἐπιστήμη σὲ περαιτέρω διερεύνηση τῶν μεγάλων καὶ πολυπλόκων αὐτῶν θεμάτων.

Ὅσο γιὰ τὸν ὁμιλητὴ, μπορεῖ τώρα νὰ Σᾶς εὐχαριστήσῃ εἰλικρινᾶ γιὰ τὴν εὐγενικὴ ὑπομονὴ μὲ τὴν ὁποία τὸν ἀκούσατε.